

ОЦІНЮВАННЯ КРЕДИТНИХ РИЗИКІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ БАНКУ

Цимбал Ю. В.

Анотація. Проблема, що розглядається у роботі, полягає в забезпеченні фінансової стабільності банку при оптимізації ризиків кредитних операцій. Метою дослідження є обґрунтування та розробка рекомендацій з оцінки кредитних ризиків. Методи дослідження: системний аналіз; системний і комплексний підходи; теоретичне узагальнення і порівняння. Узагальнено підходи щодо оцінки кредитних ризиків банку. Визначено напрямки вдосконалення системи банківського нагляду на основі запровадження нагляду, що базується на узагальнених оцінках ризиків. Обґрунтовано доцільність упровадження системи нагляду за діяльністю банків, що ґрунтується на оцінках ризиків діяльності банків за рейтинговим підходом на підставі єдиних критеріїв, які охоплюють діяльність банку за всіма напрямками.

Ключові слова: банк, кредит, ризик, кредитний ризик, фінансова стабільність, рейтинговий підхід.

ОЦЕНКА КРЕДИТНЫХ РИСКОВ В СИСТЕМЕ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ФИНАНСОВОЙ СТАБИЛЬНОСТИ БАНКА

Цымбал Ю. В.

Аннотация. Проблема, которая рассматривается в работе, заключается в обеспечении финансовой стабильности банка при оптимизации рисков кредитных операций. Целью исследования является обоснование и разработка рекомендаций по оценке кредитных рисков. Методы исследования: системный анализ; системный и комплексный подходы; теоретическое обобщение и сравнение. Обобщены подходы относительно оценки кредитных рисков банка. Определены направления совершенствования системы банковского надзора на основе использования обобщённых оценок рисков. Обоснована целесообразность внедрения системы надзора за деятельностью банков, которая базируется на рейтинговом подходе к оценке рисков деятельности банков на основе согласованных критериев, которые охватывают деятельность банка по всем направлениям.

Ключевые слова: банк, кредит, риск, кредитный риск, финансовая стабильность, рейтинговый подход.

ESTIMATION OF CREDIT RISKS IN THE SYSTEM OF BANK'S FINANCIAL STABILITY

Yu. Tsimbal

Abstract. The issue that is discussed in the article, is ensuring the financial stability of bank when optimizing risks of credit operations. Aim of the study is to substantiate and develop recommendations for estimation of credit risks. The used research methods: system analysis; system and comprehensive approaches; theoretical synthesis and comparison. The approaches to estimation of bank's credit risks has been summarized. Directions for improving the banking supervision system has been determined on the basis of generalized risk estimates. Expediency of introducing a system of supervision over banks' activities, which is based on the rating approach to risk estimation of banks' activities on the basis of the agreed criteria that cover all areas of bank's activity, has been substantiated.

Keywords: bank, credit, risk, credit risk, financial stability, rating approach.

Банківська система являє собою одну з найбільш складних, багатоаспектних і поліфункціональних інституцій сучасної ринкової економіки. Стабільність, продуктивність та ефективність банківської діяльності виступають одними з найважливіших передумов забезпечення економічного зростання національного господарства, підтримки економічної безпеки держави та підвищення добробуту населення. Вагомість і різноспрямованість впливу банків на динаміку соціально-економічного розвитку суспільства, а також поліфункціональний характер банківської діяльності об'єктивно обумовлюють необхідність забезпечення усталеності і надійності функціонування банківської системи, від стану якої залежить ефективність роботи інших галузей національного

господарства. При цьому особливе значення в контексті підтримки усталеності розвитку банківської системи належить процедурам адекватного оцінювання та оптимізації ризиків, пов'язаних із невизначеністю умов здійснення кредитних операцій як одного з найбільш важливих напрямків діяльності банків.

Проблеми оцінки ризиків кредитних операцій і визначення впливу цих ризиків на фінансове становище банку розглядалися у роботах багатьох науковців, таких, як О. Барановський [1], І. Волошин [2], О. Дзюблук [3], В. Домбровський [4], І. Д'яконова [5], А. Спіфанов [4], В. Коваленко [6], С. Міщенко [7], С. Науменкова [7], О. Пластун [4], О. Степаненко [8], О. Терещенко [9], І. Школьник [10] та інших. Проте широке коло теоретичних і практичних аспектів забезпечення фінансової стабільності банку в умовах невизначеності (кількісна оцінка рівня невизначеності, прогнозування економічних показників за різними сценаріями розвитку об'єкту кредитування, визначення точного взаємозв'язку між кредитним ризиком і дохідністю кредитних операцій тощо) до цього часу недостатньо досліджені та не мають відповідного комплексного методичного забезпечення.

Метою дослідження у роботі є обґрунтування та розробка рекомендацій з оцінки кредитних ризиків у системі банківського нагляду для забезпечення фінансової стабільності банку.

Поліфункціональність банківської діяльності та різноспрямованість впливу банків на економічні процеси, а також надзвичайне розмаїття змісту фінансових послуг, які надаються споживачам, належать до складу найбільш характерних особливостей банківської системи. Складний і різноплановий характер функціонування та розвитку банківської системи, який регламентує обов'язковість вимог щодо управлінського регулювання у цій сфері, закономірно визначає також різноспрямованість цілей і розмаїття підходів щодо формування інструментарію такого впливу. Так, з одного боку, банківська діяльність може виступати (наприклад, через здійснення кредитних і депозитних операцій або через надання послуг з обслуговування емісії цінних паперів тощо) потужним джерелом утворення мультиплікативного ефекту стимулювання розвитку інших галузей національної економіки.

З іншого боку, закономірними (з огляду на провідну роль банків у функціонуванні сучасних ринкових відносин та у стимулюванні економічного росту) наслідками уповільнення розвитку або навіть виникнення кризових явищ у банківському секторі можуть вважатися прояви численних проблем, перешкод і утруднень при здійсненні процесу соціально-економічного зростання національної економіки. Так, наприклад, стрімке розгортання світової фінансової кризи останніх років, виникнення численних ускладнень при усуненні глобальних наслідків погіршення фінансового стану банківських установ у різних країнах світу, негативний характер багатьох прогнозів щодо тенденцій подальшого розвитку кризових процесів закономірно визначають на цей час необхідність посилення уваги до вирішення питань забезпечення стабільності розвитку фінансового ринку, зокрема у контексті запобігання негативному впливу ризиків, пов'язаних із здійсненням банківськими установами кредитних операцій.

Причиною виникнення кредитного ризику звичайно слід вважати відхилення в розвитку реальної ситуації (режиму функціонування об'єкту кредитування) від існуючих на момент ухвалення рішення її оцінних і прогнозних значень. При цьому такого роду відхилення можуть бути як позитивними (у процесі виконання кредитної угоди реальна ситуація здатна виявлятися кращою за прогнозну оцінку, що приводить до зниження рівня ризику), так і негативними (рівень кредитного ризику збільшується внаслідок того, що реальна ситуація виявляється гірше найпесимістичніших прогнозних очікувань кредитора). Ризик може бути обумовлений різними факторами, зокрема неправильно обраною банком стратегією або незадовільним рівнем керівництва, або і тим, і іншим одночасно. Низька якість управління активами, неефективність внутрішньобанківського контролю й організаційної структури, недостатня підготовка персоналу призводять до зниження стійкості комерційного банку.

Отже, обов'язковою вимогою щодо підвищення ефективності використання кредитних ресурсів банків є комплексне оцінювання ризиків відповідних операцій з кредитування на основі визначення вихідних передумов надання коштів позичальникам, прогнозування ймовірних у подальшому змін цих передумов, оцінки можливого впливу таких змін на показники їхнього фінансово-економічного стану та ін.

З цієї точки зору, оцінювання ризиків операції з кредитування насамперед передбачає розробку прогнозної моделі фінансових потоків, які виникатимуть за певних, заздалегідь передбачених обставин надання кредитних коштів для використання позичальником. Проте остаточне визначення умов реалізації такого роду операції вимагатиме достовірного прогнозування перспектив змін безлічі різноманітних факторів (економічних, технологічних, соціальних тощо) та оцінки спільного впливу цих змін на процес кредитування, що в реальності є майже неможливим. Отже, умови та результати здійснення кредитних операцій не можуть вважатися такими, що є недетермінованими абсолютно, а вплив факторів ризику та невизначеності неминуче буде призводити до суттєвих перетворень змісту, послідовності здійснення та основних фінансово-економічних показників такого роду операцій. Відтак, прогнозування наслідків здійснення кредитних операцій має базуватися на встановленні характеру зв'язку й залежності оцінок факторів «невизначеності» і «ризиків». Для оцінок стану факторів, що породжують невизначеність, ключовими змінними слід вважати наступні.

1. Поведінка позичальників, що ухвалюють рішення відносно використання отриманих кредитних ресурсів. Сюди входять: різна оцінка різних за сумою очікуваних обсягів прибутку, суб'єктивна дефор-

мація об'єктивної вірогідності, а також різні оцінки форми розподілу вірогідності різними інвесторами. Умовно даний тип невизначеності можна назвати «суб'єктивною невизначеністю».

2. Неповнота інформації на ринку, а також нерівномірність її розміщення серед різних учасників ринку. Тут ключовими чинниками стають час і інформація, які набувають характеру реакційних витрат для досягнення бажаного рівня визначеності, віртуальна ціна якого складається з ціни зусиль щодо збору додаткової інформації і ціни часу, що витрачається на це. Умовно цю змінну можна визначити як «гносеологічну невизначеність».
3. Невизначеність як невід'ємна частина економічних явищ і процесів, що лежить, наприклад, в основі технологічного прогресу. Така невизначеність може бути умовно позначена як «онтологічна». Класична виробнича функція не відбиває змін, пов'язаних з інноваціями і економічним ефектом їхнього впровадження. Тому дані витрати можуть визначити випуск тільки в значенні вірогідності.

Виявлення й аналіз чинників, що породжують ризик, але знаходяться за межами ринкової структури цін, що стало результатом поглибленого дослідження макроекономічних процесів, послужило основою формування напряму, що розглядає невизначеність середовища і невизначеність дії як фундаментальної основи ризику. Тому природа виникнення кредитного ризику нерозривно пов'язана з діяльністю, спрямованою на подолання невизначеності, яка виявляється у відносинах між кредитором і позичальником з приводу оптимізації своїх інтересів до максимізації прибутку при об'єктивній неможливості врахувати і кількісно визначити комплекс одночасно діючих чинників, що породжують визначеність економічної системи, а отже, визначають можливості мінімізації кредитних ризиків.

Вирішення зазначеного питання пропонується здійснювати на основі кількісної оцінки рівня ризику в процесі прийняття рішень стосовно розподілу кредитних ресурсів комерційного банку серед позичальників на базі визначення комплексу ризиків і загроз, які є індивідуальними для кожного з суб'єктів процесу кредитування. Така оцінка здійснюється через визначення системи факторів, що виявляється як сукупність індивідуальних ризиків (загроз) позичальників.

Отже, рівень кредитного ризику комерційного банку є складною системою з численними взаємозв'язками, що виявляються для кожного з позичальників як індивідуальна комбінація, тобто взаємоузгоджена сукупність оцінок рівня ризику *i*-го позичальника. Реалізація портфельного підходу, за яким здійснюється врахування всього комплексу можливих сценаріїв змін кредитних ризиків усієї сукупності позичальників, має здійснюватися з використанням сценарного методу аналізу, що базується на розгляді як реалістичного (з точки зору позичальника), так і оптимістичного, песимістичного та інших варіантів розвитку подій. Послідовність проведення сценарного аналізу складається з наступних етапів: визначення релевантних факторів виникнення кредитних ризиків на базі аналізу чутливості; побудова «дерева сценаріїв» для визначення можливих окремих ситуацій або поєднання ситуацій, настання яких буде обумовлено змінами цих факторів; визначення ймовірності кожного сценарію на основі використання методу експертних оцінок; розрахунок відповідних показників здійснення кредитних операцій за кожним сценарієм з урахуванням його ймовірності та побудова масиву значень цих показників; розрахунок критеріїв оцінки кредитного ризику на основі аналізу масиву значень.

Для ефективного здійснення процесу оцінки кредитних ризиків також слід мати на увазі, що інтерпретація поточного значення спостереження можлива лише тоді, коли воно розглядається не просто як завершальний елемент минулого періоду, а як сполучна ланка між минулим і майбутнім. Отже, прогнозування найближчого майбутнього розвитку процесу невід'ємно пов'язане з його ідентифікацією, створенням прогнозного фону спостереження. Відтак, визначення стану у близькому майбутньому, хоча і належить формально до прогнозування, на ділі являє специфічну функцію оцінки кредитних ризиків.

У зв'язку з усім вищесказаним, є можливим визначити основні особливості формування системи оцінки кредитних ризиків банку. По-перше, система такого роду оцінювання виступає як механізм, що задовольняє певні інформаційні потреби користувачів у сфері управління кредитними ресурсами. По-друге, існує ціла низка відмінностей між системою оцінювання та іншими комплексами обробки інформації щодо використаних інструментарію, методів і засобів. По-третє, система оцінювання кредитних ризиків є результатом перегрупування розглянутих вище традиційних інформаційно-управлінських функцій, що об'єднує елементи обліку, звичайного фінансового аналізу, діагностики і статистики, прогнозування, методик системного аналізу, а також елементи різних теорій і методів, – обґрунтування управлінських рішень, експертних оцінок, представлення знань, нечітких множин і багатьох інших.

Отже, хоча глибокий і ретельний попередньо здійснюваний економічний аналіз і прогнозування показників здійснення кредитних операцій є необхідною передумовою підтримки відповідних фінансових рішень, проведення його на базі оцінки тільки кредитних ризиків не вирішує всіх проблем, пов'язаних із виробленням і ухваленням рішень.

В цілому, комплекс процедур оцінки кредитних ризиків є частиною системи управління як організованого цільового систематичного безперервного процесу спостереження і моделювання ходу найважливіших фінансових процесів, пов'язаних з кредитуванням, з метою їх ідентифікації, аналізу і підтримки ухвалення

рішень для їхнього регулювання. Інформація, що отримується в результаті оцінки та моніторингу ризиків і невизначеності, є вираженням реальних фінансових процесів і без неї утруднюється ефективне функціонування і розвиток системи кредитування.

З цієї точки зору, дієвим інструментом оцінки, прогнозування та регулювання кредитних ризиків у вітчизняних банківських установах могла б стати система кредитних рейтингів, що являла б собою класифікацію позичальників за ступенем кредитного ризику в галузевому та регіональному аспектах. На базі таких рейтингів могли б формуватися ліміти кредитних вкладень банків на відповідні групи позичальників. Розміри самих лімітів могли б коректуватися відповідно до кредитної політики банку і його спеціалізації в окремих бізнес-секторах. Групові кредитні рейтинги повинні містити в собі підгрупи (наприклад, підгалузі окремих позичальників), що дозволить змінювати структуру системи рейтингів відповідно до необхідності. На жаль, на даний момент в Україні відсутні рейтингові агентства, аналогічні за показниками асортименту послуг, рівню довіри до них та іншим параметрам до аналогічних інституцій, що діють у економічно розвинених країнах. Активізація роботи в цьому напрямку з боку державних органів могла б істотно полегшити роботу вітчизняних банків і сприяти поліпшенню інвестиційного клімату.

Крім того, важливою передумовою оптимізації кредитних ризиків є реалізація певною мірою мережевого підходу, за яким переважна більшість банківських установ мають бути в змозі чітко визначити склад і зміст операцій з управління ризиками, обґрунтувати принципи розподілу відповідальності за виконання зазначених функцій і сформувати належну організаційну структуру управління даними процесами.

Обов'язковою вимогою щодо підвищення ефективності використання кредитних ресурсів банків є комплексне оцінювання ризиків відповідних операцій з кредитування на основі визначення вихідних передумов надання коштів позичальникам, прогнозування ймовірних у подальшому змін цих передумов, оцінки можливого впливу таких змін на показники їхнього фінансово-економічного стану та ін.

Дієвим інструментом оцінки, прогнозування та регулювання кредитних ризиків у вітчизняних банківських установах могла б стати система кредитних рейтингів, що являла б собою класифікацію позичальників за ступенем кредитного ризику в галузевому й регіональному аспектах. Іншою важливою передумовою оптимізації кредитних ризиків є реалізація мережевого підходу, за яким переважна більшість банківських установ мають бути в змозі чітко визначити склад і зміст операцій з управління ризиками, обґрунтувати принципи розподілу відповідальності за виконання зазначених функцій і сформувати належну організаційну структуру управління даними процесами.

Перспективи подальших досліджень у даному напрямі пов'язані з розробкою методичних положень відносно формування кредитної політики комерційного банку в системі управління кредитними ресурсами комерційного банку.

Література: 1. Барановський О. І. Фінансова безпека в Україні (методологія оцінки та механізми забезпечення) : монографія / О. І. Барановський. – К. : КНТЕУ, 2004. – 760 с. 2. Волошин І. Оптимальне управління кредитуванням банку / І. Волошин // Вісник НБУ. – 2010. – № 5. – С. 12–17. 3. Розвиток банківської системи України як основа реалізації стратегії економічного зростання : монографія / За ред. д. е. н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль : ТНЕУ, 2010. – 384 с. 4. Єпіфанов А. О. Фінансова безпека підприємств і банківських установ : монографія / А. О. Єпіфанов, О. Л. Пластун, В. С. Домбровський. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. – 295 с. 5. Д'яконова І. І. Методологічні основи формування системи фінансового менеджменту банку : монографія / І. І. Д'яконова. – Суми : Університетська книга, 2012. – 118 с. 6. Коваленко В. В. Ефективність банківської системи в умовах глобальної конкуренції / В. В. Коваленко // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 5 (83). – С. 169–176. 7. Науменкова С. В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури : монографія / С. В. Науменкова, С. В. Міщенко. – К. : Університет банківської справи; ЦНД НБУ, 2009. – 384 с. 8. Степаненко О. П. Оцінювання ефективності функціонування та розвитку банківської системи / О. П. Степаненко // Економіка розвитку. – 2013. – № 1 (65). – С. 5–10. 9. Терещенко О. Оцінка кредитних ризиків: відповідність новацій НБУ міжнародній практиці / О. Терещенко // Вісник НБУ. – 2012. – № 5. – С. 4–8. 10. Школьник І. О. Фінансовий ринок: сучасний стан і стратегія розвитку : монографія / І. О. Школьник. – Суми : ВВП «Мрія-1» ЛТД; УАБС НБУ, 2008. – 348 с.

References: 1. Baranovskyi O. I. *Finansova bezpeka v Ukraini (metodolohiia otsinky ta mekhanizmy zabezpechennia) : monohrafiia* [Financial Security in Ukraine (Assessment Methodology and Support Tools) : monograph] / O. I. Baranovskyi. – K. : KNTEU, 2004. – 760 p. 2. Voloshyn I. *Optymalne upravlinnia kredytuvanniam banku* [Optimal control of bank lending] / I. Voloshyn // Visnyk NBU. – 2010. – No. 5. – P. 12–17. 3. *Rozvytok bankivskoi systemy Ukrainy yak osnova realizatsii stratehii ekonomichnoho zrostannia : monohrafiia* [The development of the banking system of Ukraine as a basis for implementing the strategy for economic growth : monograph] / Za red. dokt. ekon. nauk, prof. O. V. Dziubliuka. – Ternopil : TNEU, 2010. – 384 p. 4. Yepifanov A. O. *Finansova bezpeka pidpriemstv i bankivskykh ustanov : monohrafiia* [Financial security of companies and banking institutions : monograph] / A. O. Yepifanov, O. L. Plastun, V. S. Dombrovskiyi. – Sumy : DVNZ «UABS NBU», 2009. – 295 p. 5. Diakonova I. I. *Metodolohichni osnovy formuvannia systemy finansovoho menedzhmentu banku : monohrafiia* [Methodological principles of the bank financial management system formation : monograph] / I. I. Diakonova. – Sumy : Universytetska knyha, 2012. – 118 p.

6. Kovalenko V. V. *Efektivnist bankivskoi systemy v umovakh hlobalnoi konkurentsii* [The efficiency of the banking system in terms of global competition] / V. V. Kovalenko // Aktualni problemy ekonomiky. – 2008. – No. 5 (83). – P. 169–176. 7. Naumenkova S. V. *Rozvytok finansovoho sektoru Ukrainy v umovakh formuvannia novoi fi-nansovoi arkhitektury : monohrafiia* [Development of the financial sector in Ukraine within the formation of new financial architecture : monograph] / S. V. Naumenkova, S. V. Mishchenko – K. : Universytet bankivskoi spravy; TsND NBU, 2009. – 384 p. 8. Stepanenko O. P. *Otsiniuvannia efektyvnosti funktsionuvannia ta rozvytku bankivskoi systemy* [Evaluation of the bank system performance and development] / O. P. Stepanenko // Ekonomika rozvytku. – 2013. – No. 1 (65). – P. 5–10. 9. Tereshchenko O. *Otsinka kredytnykh ryzykiv: vidpovidnist novatsii NBU mizhnarodnii praktytsi* [Credit risk assessment: Compliance of NBU innovations with international practice] / O. Tereshchenko // Visnyk NBU. – 2012. – No. 5. – P. 4–8. 10. Shkolnyk I. O. *Finansovy rynek: suchasnyi stan i stratehiia rozvytku : monohrafiia* [Financial market: current state and development strategy : monograph] / I. O. Shkolnyk. – Sumy : VVP "Mriia-1" LTD, UABS NBU, 2008. – 348 p.

Інформація про автора

Цимбал Юрій Вячеславович – аспірант кафедри менеджменту Харківського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України (пр. Перемоги, 55, м. Харків, Україна, 61174, e-mail: tsimbalyu@mail.ru).

Информация об авторе

Цымбал Юрий Вячеславович – аспирант кафедры менеджмента Харьковского института банковского дела Университета банковского дела Национального банка Украины (пр. Победы, 55, г. Харьков, Украина, 61174, e-mail: tsimbalyu@mail.ru).

Information about the author

Yu. Tsimbal – Postgraduate Student of the Department of Management of Kharkiv Institute of Banking of the University of Banking of the National Bank of Ukraine (55 Peremohy Ave., Kharkiv, Ukraine, 61174, e-mail: tsimbalyu@mail.ru).

*Стаття надійшла до ред.
18.05.2015 р.*

JEL Classification: D41; L12

УДК 339.564

ОБҐРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ В СФЕРІ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Осадчук А. І.

Анотація. Проблема, що розглядається у роботі, полягає в науковому обґрунтуванні процесу стратегічного планування забезпечення міжнародної конкурентоспроможності у сфері експортної діяльності підприємства. Мета дослідження – узагальнення теоретико-методичних положень та розробка рекомендацій щодо розробки стратегії забезпечення міжнародної конкурентоспроможності у сфері експортної діяльності підприємства. Використано методи дослідження: монографічний, аналізу та синтезу, логічного узагальнення. Розроблено положення щодо формування стратегії забезпечення міжнародної конкурентоспроможності при розвитку експортної діяльності підприємства. Запропоновано рекомендації щодо впорядкування впливу факторів забезпечення міжнародної конкурентоспроможності підприємства при формуванні та реалізації стратегії досягнення його конкурентних переваг на міжнародному рівні в ході розвитку експортної діяльності.

Ключові слова: експорт, міжнародна конкурентоспроможність, стратегія, експортна діяльність.

ОБОСНОВАНИЕ СТРАТЕГИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ В СФЕРЕ ЭКСПОРТНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Осадчук А. И.

Аннотация. Проблема, которая рассматривается в работе, состоит в научном обосновании процесса стратегического планирования обеспечения международной конкурентоспособности в сфере экспортной деятельности

© Осадчук А. І., 2015